

Dariusz Dyla

Stowarzyszenie „Res Carpathica” z siedzibą w Warszawie

Ojciec Rudolf Alfons Dilong OFM (1905–1986) rodem z Orawy – wybitny przedstawiciel słowackiego modernizmu katolickiego

STRESZCZENIE

Artykuł traktuje o jednym z najwybitniejszych autorów w historii słowackiej literatury. Niebywała historia pochodzącego z Orawy franciszkanina, jego niebanalna twórczość poetycka i literacka, dramat uwikłania w wojenne działania Słowacji oraz w zasadzie niemożliwy związek z młodą poetką pochodzenia żydowskiego, jak również dalsza działalność emigracyjna, nie były jak dotąd szerzej omawiane w polskiej literaturze tematami. Autor dołożył wszelkich starań, by przedstawić jak najrzetelniej i absolutnie obiektywnie najważniejsze dokonania Rudolfa Dilonga, korzystając z dostępnych materiałów słowackich oraz polskich.

Słowa kluczowe: katolicki modernizm, Orawa, Rudolf Dilong, Trzciana

Father Rudolf Alfons Dilong, OFM (1905–1986), a native of Orava – an outstanding representative of Slovak Catholic modernism

The article talks about one of the most outstanding authors in the history of Slovak literature. The incredible story of the Franciscan from Orava, his original poetic and literary work, the drama of his involvement in the wartime activities of Slovakia and the impossible relationship with the young poet of Jewish origin, as well as his further emigration activities, have not yet been discussed in Polish literature on the subject. The author has made every effort to present the most important achievements of Rudolf Dilong as fairly and objectively as possible, using available Slovak and Polish materials.

Keywords: Catholic Modernism, Orava, Rudolf Dilong, Trzciana

SUMMARY

**Ale keby mu niekto dal takú pušku,
z ktorej sa strieľa láska, povedal by, že netrafi!**

Trzymam właśnie w rękach kompletnie zaczytaną, z grzbietem sklejonym taśmą klejącą, 81-stronicową książeczkę napisaną przez Rudolfa Dilonga pt. *Stlmené slovičko* (Zdmuchnięte słówko), wydana w kanadyjskim Cambridge (prow. Ontario) w 1974 roku². I nie mogę oprzeć się wzruszeniu. To z niej pochodzi tytułowe motto o „strzelaniu miłością” (s. 56). A na dobry początek może jeszcze coś takiego: „Ak nemáš čo povedať, prečo nie si ticho? Veď jazyk nie je mlyn. A mlyn tiež len vtedy melie, keď má zrno”³. Czy to wyłącznie tożsame nazwisko, czy może coś więcej...? Jakaś ponadczasowa więź buntowniczej duszy, pełnej sprzeczności, a jednocześnie wiernej do końca swemu humanistycznemu powołaniu duchownego, poety i... ojca.

Przez cztery dekady komunistycznej Czechosłowacji słowacka literatura emigracyjna była w tym kraju tematem tabu⁴. Co prawda, już w 1990 roku miała miejsce wystawa w Bibliotece Uniwersyteckiej w Bratysławie, poświęcona właśnie życiu i twórczości Rudolfa Dilonga. W 1991 roku odbyła się sesja naukowa na temat białych plam w literaturze słowackiej, po której ukazała się drukiem pierwsza niewielka antologia „zakazanej” literatury *Biele miesta v slovenskej literatúre* (Białe plamy w słowackiej literaturze)⁵. Zaś w 1992 roku „Matica slovenská” (Macierz Słowacka) opublikowała wybór z emigracyjnej twórczości poety, *Ja, Rudolf Dilong, trubadúr*, pod redakcją i w opracowaniu Petera Cabadaja z bibliografią autorstwa Jozefa M. Rydlo⁶, a wydawnictwo „Serafín” udostępniło w tym samym roku liryczną prozę Dilonga *Rozjímanie – lyrické prózy* (Rozważania – proza liryczna)⁷. W latach 1997–1998 Instytut Literatury Słowackiej Akademii Nauk wydał trzytomową antologię *Čítame slovenskú literatúru* (Czytamy literaturę słowacką)⁸ z wierszami Dilonga, w 1998 roku Imrich Kružliak (1914–2019) przygotował wybór z jego poezji *Honolulu – pieseň labute* (Honolulu – łabędzi śpiew)⁹. W 2000 roku wydawnictwo „Slovenský spisovateľ” opublikowało jego refleksyjno-medytacyjną prozę *Ruža Dagmar*¹⁰, a rok później ukazała się w wydawnictwie „Petrus”, przygotowana przez Dagmarę Kotovą, autobiograficzna proza poety pt. *Mladost' z očistca* (Młodość z czyścica)¹¹. W 2002 roku to samo wydawnictwo zaprezentowało unikatowy, trzytomowy wybór z prac Dilonga: *Hviezdy a smútok* (Gwiazdy i smutek; t. 1, wybór z twórczości poetyckiej do 1945 r.), *Cesty a stesky* (Drogi i ścieżki; t. 2, najlepsze emigracyjne teksty poetyckie do

¹ W przekładzie na język polski: „Ale gdyby ktoś dał mu taką strzelbę, z której strzela miłość, powiedziałby, że nie trafi”. Wszystkie tłumaczenia w artykule pochodzą od autora.

² R. Dilong, *Stlmené slovičko (aforizmy a epigramy)*, Cambridge 1974.

³ Tamże, s. 19. W przekładzie na język polski: „Jeśli nie masz nic do powiedzenia, dlaczego nie siedzisz cicho? Przecież język to nie młyn. A młyn też miele tylko wtedy, gdy ma ziarno”.

⁴ Zob. P. Hudík, *Od človeka k Bohu. Spomienka na básnika Rudolfa Dilonga* [Od człowieka do Boga. Wspomnienie o poecie Rudolfe Dilongu], „Slovenské zahraničie” 2009, roč. 14, nr 3, s. 10; por. L. Knížek, P. Uhrin, *Literárne prechádzky po Stredoslovenskom kraji* [Literackie spacerki po Kraju Środkowosłowackim], Banská Bystrica 1965, s. 186–188.

⁵ J. Hvišč, V. Marčok, M. Bátorová, V. Petrík, *Biele miesta v slovenskej literatúre*, Bratislava 1991.

⁶ R. Dilong, *Ja, Rudolf Dilong, trubadúr. Výber z exilovej tvorby Rudolfa Dilonga* [Ja, Rudolf Dilong, trubadur. Wybór z emigracyjnej twórczości Rudolfa Dilonga], „Exilová a krajanská literatúra”, ed. P. Cabadaj, Martin 1992.

⁷ Tenże, *Rozjímanie – lyrické prózy*, Bratislava 1992.

⁸ *Čítame slovenskú literatúru*, t. 1 (1939–1955), t. 2 (1956–1969), t. 3 (1970–1997), ed. E. Jenčíková, Bratislava 1997–1998.

⁹ R. Dilong, *Honolulu – pieseň labute*, ed. I. Kružliak, Bratislava 1998.

¹⁰ Tenże, *Ruža Dagmar*, Bratislava 2000.

¹¹ Tenże, *Mladost' z očistca*, Bratislava 2001.

1945 r. do śmierci), *Pieseň lásky* (Pieśń miłości; t. 3, wybór tekstów prozatorskich z okresu przedemigracyjnego, a także prac na emigracji – cztery utwory z lat 1943–1978) w opracowaniu profesora Júliusa Pašteki (1924–2019)¹².

Kim zatem był ten jeden z najpłodniejszych autorów w historii słowackiej literatury? Rudolf Dilong był franciszkaninem i bez wątpienia najwybitniejszym autorem słowackiego katolickiego modernizmu. Jednocześnie był bohaterem najśłynniejszej historii miłosnej w dziejach słowackiej literatury. Urodził się w 1905 roku w Trzcianie (Trstená) w Austro-Węgrzech na obecnej słowackiej Orawie w dniu św. Alfonsa de Liguori (1 sierpnia), założyciela i patrona zakonu redemptorystów, po którym otrzymał na chrzcie swoje świeckie imię. Był trzecim z kolei dzieckiem ubogiego rzemieślnika parającego się wyrobem płótna. Gdy miał trzy lata zmarła mu matka, a brak bliższego kontaktu z macochą sprawił, że opuścił środowisko rodzinne i w wieku 15 lat, 27 sierpnia 1920 roku, wstąpił do nowicjatu franciszkańskiego w Trnawie (Trnava)¹³.

Nie był jedynym mieszkańcem Trzciany, który zdecydował się w owym czasie na taki radykalny krok. Razem z nim przynależność do stanu zakonnego wybrali również dwaj koledzy-rówieśnicy – Viktor Bednár (zakonne imię



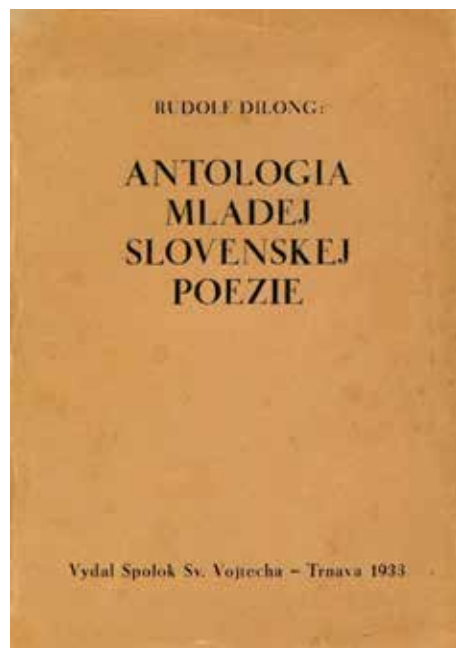
Ilustracja 1. 15-letni Rudolf Alfons Dilong w nowicjacie franciszkańskim w Trnawie w 1920 r. (<http://www.frantiskani.sk/nekr/04/dilong1.htm>)



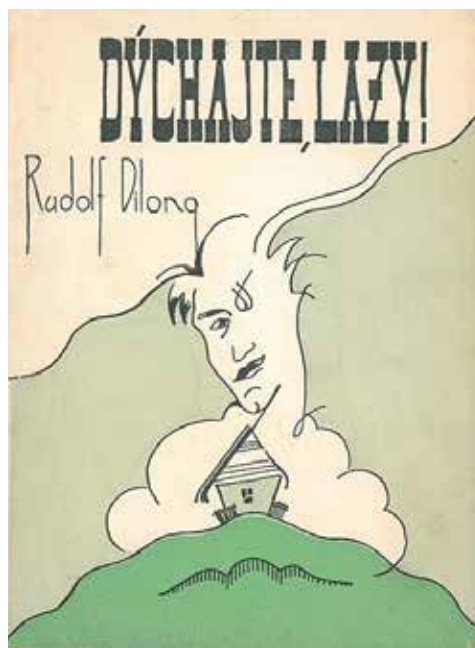
Ilustracja 2. Od prawej: Rudolf Dilong, Celestyn Lepaczek i Oswald Bednar podczas mszy św. prymicyjnej w Trzcianie w 1929 r. (<https://malackepohlady.sk/?p=18996>)

¹² Tenże, *Hviezdy a smútok*, „Literárne dielo”, 1 část; *Cesty a stesky*, „Literárne dielo”, 2 část; *Pieseň lásky*, „Literárne dielo”, 3 část, ed. J. Pašteka, Bratislava 2002–2003.

¹³ J. Pašteka, *Pravda a legenda o Rudolfovi Dilongovi. I. (Obdobie 1905–1945)*, <http://www.frantiskani.sk/nekr/04/dilong1.htm> [dostęp: 1.08.2022].



Ilustracja 3. Rudolf Dilong, *Antológia mladej slovenskej poezie*, Trnava 1933 (okładka)



Ilustracja 4. Tomik wierszy Rudolfa Dilonga *Dýchajte, lazy!*, Žilina 1933 (okładka)

Oswald) i Alojz Lepáček (Celestyn). W miejscu ich urodzenia znajdował się klasztor franciszkanów¹⁴, co prawdopodobnie wpłynęło na taki, a nie inny życiowy kierunek. Nie bez wpływu musiała być również zwykła ludzka bieda, która jakże często zmuszała miejscową ludność rolniczą do szukania możliwości dalszego kształcenia i utrzymania z dala od rodzinnych stron orawskich¹⁵. W zbiorze wierszy Dilonga *Slávne na holiach* (Głośno na halach) czytamy m.in.:

Čo keď bieda – a zem slabú úrodu dá,
naša je tá bieda, naša i tá hruda
...Tu svoj domov máme,
tuná ostaneme!¹⁶
(V tom starom kraji)

Po ukończeniu czwartej klasy ówczesnego gimnazjum realnego kontynuował naukę w Trnawie, a następnie podjął studia teologiczne i filozoficzne w Żylinie (Žilina) i Bratysławie. Świecenia kapłańskie przyjął 29 czerwca 1929 roku w Nitrze. Pracował jako katecheta

¹⁴ Franciszkanie przybyli do Trzciany w 1774 r. w ramach akcji rekatolizacyjnej na Orawie. Klasztor wybudowano w 1778 r., a w 1803 r. postawiono obok gmach franciszkańskiego gimnazjum, które było pierwszą szkołą tego typu na Orawie. W czasach komunistycznych w klasztorze funkcjonował m.in. hotel „Oravica”. Obiekt został zwrócony franciszkanom w 1990 r. Zob. J. Hencovský, *Orava. Turistický sprievodca ČSFR*, Bratislava 1990, s. 225–228).

¹⁵ Por. A. Bartlová, *Drogi do awansu kulturalnego i edukacyjnego mieszkańców Orawy*, [w:] *Studia Orawskie*, red. M. Papierz, Kraków 2018, s. 68–98.

¹⁶ Cyt za: J. Pašteka, *Pravda a legenda...* W przekładzie na język polski: „Co jeśli bieda – i ziemia słaby plon da / nasza jest ta bieda, nasza i ta gruda / ...Tu swój dom mamy / tutaj zostaniemy!”.

i kaznodzieja w Trnawie, Nitrze, Malackach (Malacký k. Bratisławy), Hlohovcu (Hlohovec k. Trnawy) i Skalicy (także k. Trnawy). Oprócz – albo mimo – kapłańskiego powołania, szybko objawił się jako poeta. Pisał pod wieloma pseudonimami literackimi, między innymi: *Aurelius*, *Du Long*, *Đuro Kyjak*, *Saturin*, *Skorušin*, *Štefan Poľana*, *Tatran*. Wbrew pokutującemu do dzisiaj opinii, że używał również pseudonimu *Ria Valé* – nie jest to informacja wiarygodna (o czym niżej), chociaż sam go wymyślił¹⁷. Po opublikowaniu pierwszych zbiorów wierszy (1931 – *Budúci ľudia. Básne* (Przyszli ludzie. Wiersze), 1932 – *Slávne na holiach*, 1933 – *Dýchajte, lazy! Básne* (Oddychajcie, osady! Wiersze), 1933 – *Roky pod slnkom* (Lata pod słońcem), 1933 – *Antológia mladej slovenskej poezie (z výberu autorov-katolíkov)* (Antologia młodej poezji słowackiej. Wybór autorów katolickich) dał się poznać jako znakomity poeta i wyśmienity pisarz. Współpracował z kilkoma czasopismami (m.in. „Serafínsky svet” / Świat serafinów i „Priateľ dietok” / Przyjaciel dzieci). Był współzałożycielem i redaktorem „Postupu” (Postęp) 1934–1936 czy „Nového slova” (Nowe słowo) 1939–1940, jak również współpracownikiem wielu literackich czasopism, między innymi: „Prameň” (Źródło), „Kultúra”, „Elán” (Rozmach), „Slovenské pohľady” (Słowackie poglądy), „Smer” (Kierunek)¹⁸.

Jak mówi niepisana tradycja, za pierwsze pieniądze uzyskane za wydane utwory kupił sobie – wbrew złożonym zakonnym ślubom – motocykl. Fakt ów, w swoim humorystycznym wierszu *Epigram motorisovaný* (Zmotoryzowany epigram), opisał František Sedláček:

Nechci jenom slávu
chci mět také Jawu
Za rychlým duchem času
nestačím na Pegasu.
Je mi třeba moto
Teď jde právě o to
literární cenu – slávu
proměnit v motor – Jawu!¹⁹

O ówczesnej reputacji Dilonga świadczą też słowa czeskiego poety i laureata literackiej Nagrody Nobla, Jaroslava Seiferta (1901–1986):

Byl to kněz řádový, byl františkán. A básník to byl surrealistický. Jak to dal všechno dohromady, nevím. Na sjezd přijel na motocyklu. [...] K ránu vstal od stolu a před vchodem si zapálil cigarety, vyhrnul si sutanu a skočil na motoru. Jel do nedalekého kostela sloužit mši. [...] Se vši františkánskou pokorou klečel u oltáře a ústy, která ještě před chvílí zpívala milostné písničky slovenské, vzýval Hospodina a mši ve vši vážnosti odsloužil²⁰.

¹⁷ Zob. np. <https://www.literarny-tyzdenik.sk/news/vyrocia-osobnosti-april-2016/> [dostęp: 1.08.2022] czy J. Pašteka, *Pravda a legenda...*

¹⁸ Zob. F. Vnuk, *Predstavitelia slovenskej kultúrnej torby* [Przedstawiciele słowackiej twórczości kulturalnej], „Literárny almanach Slovák v Amerike” 1967, roč. 16, s. 134–135; por. J.E. Bor, *Rudolf Dilong, básnik stratenej slovenskej slobody. Literárna štúdia* [Rudolf Dilong, poeta utraconej wolności słowackiej. Studia literackie], Buenos Aires 1957.

¹⁹ Cyt. za: M. Macejka, *Františkánský básník Rudolf Dilong*, blog *Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom*, 1.08.2015, <https://malackepohlady.sk/?p=18996> [dostęp: 1.08.2022]. W przekładzie na język polski: „Nie chcę tylko sławy / chcę mieć taką Jawę [marka motocykla] / Za duchem czasu podążam / na Pegazie nie nadążam. / Potrzebuję motocykla / By nagroda wnet nie znikła / literacką sławę / zamienię na motor – Jawę.”

²⁰ Tamże. W przekładzie na język polski: „Był kapłanem zakonnym, franciszkaninem. A poeta był surrealistycznym. Jak to wszystko łączył – nie wiem. Na zjazd przyjechał na motocyklu. [...] Rano wstał od stołu, przed wejściem zapalił papierosa, podwinął sutannę i wskoczył na motor. Udał się do pobliskiego kościoła, aby odprawić mszę. [...] Z całą franciszkańską pokorą kleczał przed ołtarzem”.



Ilustracja 5. Rudolf Dilong (<https://www.litcentrum.sk/autor/rudolf-dilong/galeria>)

Z pierwszych trzech wydanych zbiorów wierszy na temat jego smutnego, samotnego dzieciństwa dowiadujemy się niewiele lub zgoła nic. Zostały napisane przez poetę, który – co prawda – przez długi czas żył w innym świecie, ale czuł się na stałe zjednoczony z przyrodą, regionem i ludźmi Orawy – i tę przyrodę, region i ludzi starał się przybliżyć innym. W swoich wspomnieniach powracał do tej rzeczywistości i przedstawiał ją w jasnych, wręcz przejawionych barwach. Jak napisał prof. Pašteka:

Najšťastnejší sa cítil, keď splyval s niekdajším kolektívom svojich druhov z ľudovej sféry (s pastiermi, koscami, drevorubačmi, voliarmi, koniarmi). Nebedoval, že to bol život núdzy a tvrdý, napĺňalo ho radosťou i hrdosťou, že je slovenského rodu²¹.

A oto przykład z tomu *Slávne na holiach* (ostatnia część ma tytuł *Horniak som*, czyli *Jestem Horniakiem* [określenie mieszkańca Górnej Słowacji]):

Tu som sa zrodil,
jak si to dedo prial,
a preto Slováč som, kto by mi zazlieval?
A preto svoju zem,
dedinu, horu, lúčinu,
otčinu
milujem²².
(*Chlapec som spod Tatier*)

Nie da się w krótkim artykule omówić, czy wręcz jedynie dotknąć, istoty twórczości Rudolfa Dilonga w całej jej rozległej złożoności i swego rodzaju „nadproduktywności” (szczególnie już na powojennej emigracji)²³. Dość napisać, że tuż przed wybuchem drugiej wojny

i ustami, które jeszcze przed chwilą śpiewały miłosne słowackie piosenki, wzywał Pana i mszę z całą powagą odprawił”.

²¹ Cyt. za: J. Pašteka, *Pravda a legenda...* W przekładzie na język polski: „Czuł się najszczęśliwszy, gdy spotykał się z dawnym kręgiem swoich towarzyszy z ludu (z pasterzami, kosiarzami, drwalami, wolarzami, koniuchami). Nie narzekał, że to było nędzne i twarde życie, radością i dumą napawało go, że jest z pochodzenia Słowakiem”. Na marginesie: prof. Jacek Kolbuszewski (1938–2022) w swoim kapitalnym opracowaniu *Orawa w literaturze słowackiej* w ogóle nie odnotował orawskiej twórczości R. Dilonga, zresztą jego samego również nie. Zob. J. Kolbuszewski, *Orawa w literaturze słowackiej*, „Pogranicze polsko-słowackie // Pohraničie poľsko-slovenské” 2003–2004 (wyd. 2005), s. 48–67.

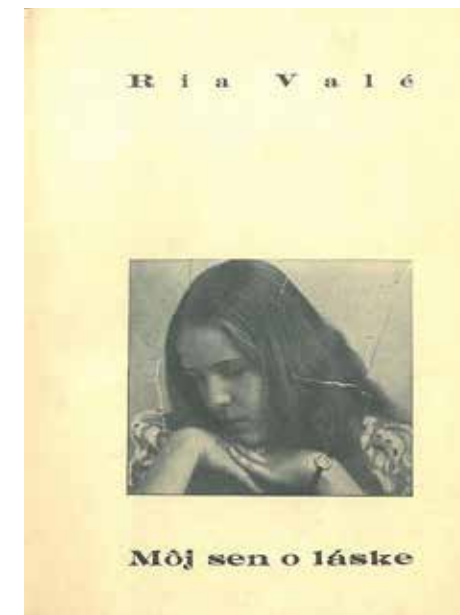
²² Cyt. za: J. Pašteka, *Pravda a legenda...* W przekładzie na język polski: „Zrodziłem się tu, / jak mój dziadek chciał, / i dlatego jestem Słowak, kto by mi zazdrościł miał? / I dlatego ziemię w sercu chowam, / dziedzinę, łąkę, caliznę / ojcowiznę / Kocham”.

²³ Por. np. D. Kršáková, *Sytuacja współczesnej literatury słowackiej (1990–2004)*, przeł. I. Zajac, „Tekstualia” 2009, nr 4 (19), s. 187–195; A. Maťovčík, *Literacka Orava*, [w:] *Studia Orawskie*, red. M. Papierz, Kraków 2018, s. 119.

światowej był uznawany za wyznawcę surrealizmu i niewątpliwie wywarł wielki wpływ na młode pokolenie słowackich poetów, tak w sensie pozytywnym, jak i negatywnym. Jako zwolennik i propagator awangardy spotykał się z krytyką, zarówno ze strony słowackiej, jak i czeskiej bohemy literackiej. W 1939 roku – dotknięty do żywego i zniechęcony jej nadmiarem – publicznie ogłosił swój „wyjazd do Honolulu”. Jak twierdzi przywoływany już prof. Pašteka, był to bardziej błahy gest, niż zamiar²⁴. A wszystko zaczęło się w 1938 roku od spotkania dwóch uznanych już autorów, Ľuda Zúbka (1907–1969) i Rudolfa Dilonga, które zorganizowała „Matica slovenská” w gospodzie Bersóna w Malackach²⁵.

Ludo Zúbek wygłosił tam wykład na temat współczesnej literatury słowackiej, a Dilong recytował swoje wiersze. Na tymże spotkaniu poznał i zakochał się w młodej poetce pochodzenia żydowskiego Walerii Reisz. Zaczęli się odwiedzać i wymieniać swoje wiersze oraz przekłady literatury francuskiej. Pisali do siebie listy. W niedługim czasie w tak małym miasteczku, jakim były Malacki, pojawiły się o nich plotki. O ich związku wkrótce stało się głośno i w 1939 roku władze kościelne przeniosły Dilonga do klasztoru w Hlohovcach. Tutaj znów przydał się motocykl poety, który zawoził zakochanego franciszkanina do Malacek, a następnie włączyli się razem po całym regionie Záhoria. Tymczasem wybuchła wojna, w której Słowacja wzięła udział, walcząc w kampanii polskiej 1939 roku po stronie faszystowskich Niemiec (bez wypowiedzenia Polsce wojny). Żydowskie pochodzenie Walerii nie miało dla poety żadnego znaczenia, natomiast w świetle czynnego udziału Słowacji w Zagładzie, to nie reputacja dziewczyny była zagrożona, ale jej życie. Poeta nie odwrócił się od niej, przeciwnie, wspierał ją i doprowadził nawet do wydania w 1940 roku jej pierwszego tomiku wierszy miłosnych pod pseudonimem *Ria Valé*²⁶, a w 1941 roku – kolejnego²⁷. Sam zaś wydał w tym samym roku pod własnym nazwiskiem zbiór wierszy *Konvália*²⁸.

O wyjaśnienie przypisywanego Dilongowi autorstwa wierszy Rii Valé pokusiła się Denisa Fulmeková, która opublikowała fragmenty listu początkującego poety Ctibora Štítnického (właśc. Tibor Dörner; 1922–2002). Otóż Štítnický odkrył wpis Reiszówny i Dilonga w księdze pamiątkowej schroniska pod Dziumbirem w Niżnych Tatrach. Następnie Dilong odpisał Štítnickému w liście z 9 września 1940 roku ze Skalicy: „Co Pan chce wiedzieć o poetce Ria Valé? Jest 23-letnią uroczą dziewczyną, pochodzi z rodziny Boga Wszechmogącego i bardzo, bar-



Ilustracja 6. Tomik wierszy miłosnych – Ria Valé, *Môj sen o láske*, Bratislava 1941 (okładka)

²⁴ Zob. J. Pašteka, *Pravda a legenda...*

²⁵ D. Fulmeková, *Rudolf Dilong a jeho čas v Malackách*, blog *Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom*, 31.07.2020, <https://malackepohlady.sk/?p=26937> [dostęp: 1.08.2022].

²⁶ R. Valé [W. Reisz], *Muškat* [Gałka muszkatołowa], Bratislava 1940.

²⁷ Taž, *Môj sen o láske* [Mój sen o miłości], Bratislava 1941.

²⁸ R. Dilong, *Konvália*, „Knižnica Slovenských pohľadov” [Biblioteka poglądów słowackich], zv. 74, Turčiansky Sv. Martin 1941.

dzo cierpi w dzisiejszych czasach”²⁹. Nieludzkie prawo wojennej Republiki Słowackiej z 1941 roku, zwane „Kodeksem Żydowskim”, zakazywało nie tylko związków partnerskich między Żydami a nie-Żydami, ale także wszelkiej działalności artystycznej Żydów³⁰. Dzięki swoim kontaktom u wysoko postawionych osobistości słowackiego reżimu³¹ Rudolf Dilong zadbał o to, że ona i jej rodzina nie doświadczyła okrutnego losu wielu innych słowackich Żydów, deportowanych do niemieckich nazistowskich obozów śmierci. Niemniej groźba, że interwencje się nie powiodą i żydowska rodzina trafi do obozu koncentracyjnego istniała aż do końca wojny. W czerwcu 1942 roku Valéria Reiszová urodziła Dilongowi w Malackach córkę Dagmarę³².

W latach 1942–1944 Rudolf Dilong był kapelanem w armii słowackiej; brał udział w walkach na froncie wschodnim. W 1942 roku słowackie Ministerstwo Obrony Narodowej (*Ministerstvo národnej obrany*) wydało w Bratysławie 39-stronicowy tomik jego wierszy *Vojna. Básne* (Wojna. Wiersze), na okładce którego widnieje jako *npor. duch. v zál. Rudolf Dilong*. W 1943 roku ukazała się zbeletryzowana autobiografia *Zakliata mladost* (Przeklęta młodość)³³, w której Dilong między innymi opisał samokrytycznie tak zwanych „przeklętych poetów”. W 1945 roku wydał tomik *Moja krv* (Moja krew)³⁴, w którym poszczególne wiersze odzwierciedlają pokutną autorefleksję Dilonga. To

²⁹ Cyt. za: D. Fulmeková, *Neprižnaná* [Nierozpoznana] poetka Valéria Reiszová – Malacký, blog *Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom*, 13.12.2015, <https://malackepohlady.sk/?p=19751> [dostęp: 1.08.2022].

³⁰ 9 września 1941 r. rząd ówczesnej Republiki Słowackiej wydał rozporządzenie nr 198/1941 Slov. z. o statusie prawnym Żydów (*o právnom postavení Židov*), który dzisiaj znamy jako Kodeks Żydowski. Pierwsza część Kodeksu ograniczyła prawa osobiste, obywatelskie, religijne i społeczne Żydów, a druga zajmowała się ich majątkami i określała, czego nie mogą posiadać. W trzeciej części przedstawiono warunki przejścia mienia żydowskiego na własność aryjską. Była to najobszerniejsza norma prawna wydana w czasach działalności Państwa Słowackiego (1939–1945), zawierała aż 270 paragrafów. W Kodeksie znalazły się także paragrafy, które pozwalały prezydentowi Jozefowi Tiso (1887–1947) na całkowite lub częściowe zwolnienie danej osoby z Kodeksu Żydowskiego. Zob. A. Pyka, *Kodeks Żydowski – mroczna strona słowackiej historii*, 9.09.2021, <https://www.slowacystka.pl/2021/09/kodeks-zydowski.html> [dostęp 1.08.2022].

³¹ Świadczy o tym m.in. tzw. odezwa Towarzystwa Pisarzy Słowackich (*Spolok slovenských spisovateľov*) z 2 października 1944 r., a więc właściwie w czasie wybuchu Słowackiego Powstania Narodowego, z wyrażeniem zaufania do prezydenta Słowacji, ks. Jozefa Tiso, poprzez podkreślenie „naturalnego prawa” narodu słowackiego do własnego państwa. Jak pisze historyk i dziennikarz Juraj Marušiák: „Wśród jej sygnatariuszy znaleźli się zarówno literaci, będący aktywnymi zwolennikami reżimu (Valentín Beniák, Henrich Bartek, Mikuláš Gacek, Rudolf Dilong, Karol Strmeň, Emil Boleslav Lukáč i Andrej Žarnov), jak również ludzie krytyczni wobec ówczesnej władzy (Ján Smrek oraz przed- i powojenny dogmatyczny komunista Ján Poničan). Z kolei inni, raczej apolityczni literaci, już po paru miesiącach głosili zupełnie odmienne poglądy (Ludo Zúbek, Ján Kostra, Dobroslav Chrobák) mając na uwadze perspektywę kariery w nowych warunkach politycznych” (J. Marušiák, *Słowackie Powstanie Narodowe 1944 roku i jego konsekwencje dla powojennego rozwoju Słowacji*, [w:] *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, red. J. Głowińska, Wrocław 2006, s. 92).

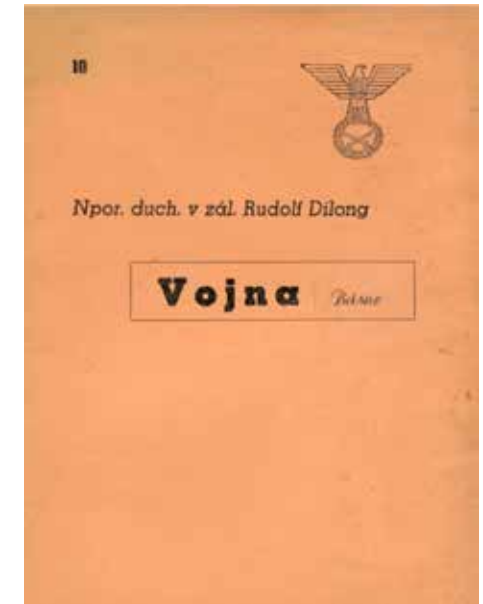
³² Zob. M. Hanus, *Bez neho by sme tu neboli. Rozhovor so spisovateľkou Denisou Fulmekovou, vnučkou Rudolfa Dilonga, o strhujúcom príbehu svojej rodiny* [Bez niego nie byłoby nas tutaj. Wywiad z pisarką Denisą Fulmekową, wnuczką Rudolfa Dilonga, na temat fascynującej historii jej rodziny], „Konzervatívny denník Postoj”, 8.01.2017, <https://www.postoj.sk/20274/bez-neho-by-sme-tu-neboli>, 8.01.2017, [dostęp: 1.08.2022].

³³ R. Dilong, *Zakliata mladost*, Bratislava 1943. Podobno książka została oceniona i w konsekwencji zakazana z powodu okładki z rysunkiem motywu fallicznego autorstwa Ladislava Guderny (1921–1999).

³⁴ Tenże, *Moja krv*, Bratislava 1945.



Ilustracja 7. Rudolf Dilong z córką Dagmarą w 1944 r. (zbiory Denisy Fulmekovej)



Ilustracja 8. Rudolf Dilong, *Vojna. Básne*, Bratislava 1942 (okładka)

kolejny zbiór wierszy po *Plač* (Płacz) i *Nevolaj, nevolaj* (Nie wołaj, nie wołaj)³⁵ z centralnym tematem samokrytyki, zadawania sobie pytań i samooceny. Uzasadniał on ucieczkę Dilonga na emigracyjne wygnanie jako jedyną możliwość przetrwania.

O zakazanej miłości do żydowskiej dziewczyny, Walerii Reisz, została niedawno opublikowana powieść autorstwa wnuczki Dilonga, Denisy Fulmekovej³⁶. Po wojnie, zmuszony przez reżim komunistyczny do wyjazdu z kraju, pracował jako franciszkański mnich w środowisku słowackich i polskich emigrantów w Argentynie i USA. W 1969 roku spotkał się w Wiedniu z Walerią, swoją córką Dagmarą i wnuczką Denisą. Przez moment miał nadzieję, że jego powrót do ówczesnej Czechosłowacji jest możliwy, ale „ŠtB” (Štátna bezpečnosť; służba bezpieczeństwa państwa) szybko przekonała go, że jest jednak zupełnie inaczej. Zmarł 7 kwietnia 1986 roku na emigracji w Pittsburghu (Pensylwania, USA) i został pochowany na cmentarzu przy franciszkańskim klasztorze Matki Bożej Bolesnej w Valparaiso (Indiana, USA). Na Orawie, w miejscu urodzenia Rudolfa Alfonsa Dilonga, od trzydziestu lat jest organizowany ogólnopolski konkurs recytatorski dla młodzieży pod nazwą „Dilongova Trstená”.

Kraków–Przysłop Potocki, 1 sierpnia 2022 r.

³⁵ Tenże, *Plač*, Bratislava 1944; tenże, *Nevolaj, nevolaj*, Bratislava 1941.

³⁶ D. Fulmeková, *Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga* [Konwalia. Zakazana miłość Rudolfa Dilonga], Bratislava 2016.

BIBLIOGRAFIA

■ Publikacje

- Bartlová A., *Drogi do awansu kulturalnego i edukacyjnego mieszkańców Orawy*, [w:] *Studia Orawskie*, red. M. Papierz, Kraków 2018, s. 68–98
- Bor J.E., *Rudolf Dilong, básnik stratenej slovenskej slobody. Literárna štúdia*, Buenos Aires 1957
- Čítame slovenskú literatúru, zv. 1 (1939–1955), zv. 2 (1956–1969), zv. 3 (1970–1997), ed. E. Jenčíková, Bratislava 1997–1998
- Dilong R., *Antológia mladej slovenskej poézie (z výberu autorov-katolíkov)*, Trnava 1933
- Dilong R., *Budúci ľudia. Básne*, Kremnica 1932
- Dilong R., *Cesty a stesky*, „Literárne dielo”, 2 časť, ed. J. Pašteka, Bratislava 2002
- Dilong R., *Dýchajte, lazy! Básne*, Žilina 1933
- Dilong R., *Honolulu – pieseň labute*, ed. I. Kružliak, Bratislava 1998
- Dilong R., *Hviezdy a smútok*, „Literárne dielo”, 1 časť, ed. J. Pašteka, Bratislava 2002
- Dilong R., *Ja, Rudolf Dilong, trubadúr. Výber z exilovej tvorby Rudolfa Dilonga*, „Exilová a krajanská literatúra”, ed. P. Cabadaj, Martin 1992
- Dilong R., *Konvália*, „Knižnica Slovenských pohľadov”, zv. 74, Turčiansky Sv. Martin 1941
- Dilong R., *Mladosť z očistca*, Bratislava 2001
- Dilong R., *Moja krv*, Bratislava 1945
- Dilong R., *Nevolaj, nevolaj*, Bratislava 1941
- Dilong R., *Pieseň lásky*, 3 časť, ed. J. Pašteka, Bratislava 2003
- Dilong R., *Plač*, Bratislava 1944
- Dilong R., *Roky pod slnkom*, Trnava 1933
- Dilong R., *Rozjímania – lyrické prózy*, Bratislava 1992
- Dilong R., *Ruža Dagmar*, Bratislava 2000
- Dilong R., *Slávne na holiach*, Kremnica 1932
- Dilong R., *Stlmené slovičko (aforizmy a epigramy)*, Cambridge 1974
- Dilong R., *Vojna. Básne*, Bratislava 1942
- Dilong R., *Zakliata mladosť*, Bratislava 1943
- Fulmeková D., *Konvália. Zakázaná láska Rudolfa Dilonga*, Bratislava 2016
- Fulmeková D., *Nepriзнaná poetka Valéria Reiszová – Malacky*, blog *Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom*, 13.12.2015, <https://malackepohlady.sk/?p=19751> [dostęp: 1.08.2022]
- Fulmeková D., *Rudolf Dilong a jeho čas v Malackách*, blog *Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom*, 31.07.2020, <https://malackepohlady.sk/?p=26937> [dostęp: 1.08.2022]
- Hanus M., *Bez neho by sme tu neboli. Rozhovor so spisovateľkou Denisou Fulmekovou, vnučkou Rudolfa Dilonga, o strhujúcom príbehu svojej rodiny*, „Konzervatívny denník Postoj”, 8.01.2017, <https://www.postoj.sk/20274/bez-neho-by-sme-tu-neboli> [dostęp: 1.08.2022]
- Hencovský J., *Orava. Turistický sprievodca ČSFR*, Bratislava 1990
- Hudík P., *Od človeka k Bohu. Spomienka na básnika Rudolfa Dilonga*, „Slovenské zahraničie” 2009, roč. 14, nr 3, s. 10–11
- Hvišč J., Marčok V., Bátorová M., Petrík V., *Biele miesta v slovenskej literatúre*, Bratislava 1991
- Knězek L., Uhrin P., *Literárne prechádzky po Stredoslovenskom kraji*, Banská Bystrica 1965
- Kolbuszewski J., *Orawa w literaturze słowackiej*, [w:] „Pogranicze polsko-słowackie // Pohranicze polsko-slovenské” 2003–2004 [wyd. 2005], s. 48–67

- Kršáková D., *Sytuacja współczesnej literatury słowackiej (1990–2004)*, przeł. I. Zajac, „Tekstualia” 2009, nr 4 (19), s. 187–195
- Macejka M., *Františkánsky básnik Rudolf Dilong*, blog *Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom*, 1.08.2015, <https://malackepohlady.sk/?p=18996> [dostęp: 1.08.2022]
- Marušiak J., *Słowackie Powstanie Narodowe 1944 roku i jego konsekwencje dla powojennego rozwoju Słowacji*, [w:] *Stosunki polsko-słowackie w I połowie XX wieku (materiały pokonferencyjne)*, red. J. Głowińska, Wrocław 2006, s. 90–100
- Maťovčík A., *Literacka Orawa*, [w:] *Studia Orawskie*, red. M. Papierz, Kraków 2018, s. 99–123
- Pašteka J., *Pravda a legenda o Rudolfovi Dilongovi. I. (Obdobie 1905–1945)*, <http://www.frantiskani.sk/nekr/04/dilong1.htm> [dostęp: 1.08.2022]
- Pyka A., *Kodeks Żydowski – mroczna strona słowackiej historii*, 9.09.2021, <https://www.slowacystka.pl/2021/09/kodeks-zydowski.html> [dostęp 1.08.2022]
- Valé R. [Reisz W.], *Mój sen o lásce*, Bratislava 1941
- Valé R. [Reisz W.], *Muškát. Básne*, Bratislava 1940
- Vnuk F., *Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby*, „Literárny almanach Slovák v Amerike” 1967, roč. 16, s. 113–249